

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

GERMANY CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SCIENCE, ENGINEERING AND
TECHNOLOGY**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY:
a collection scientific works of the International scientific conference –
Gamburg, Germany, 2025 Issue 6

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish,

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference « **INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY** ». Which took place in Gamburg, 2025.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

Iboralarni uslublarga ajratish mezonlari: nazariy va amaliy yondashuv (frazeologik birliklar stilistik tahlili asosida)

Jo'ranazarova Nigora Qurbonboy qizi

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada iboralarni uslubga ajratish mezonlari nazariy va amaliy misollar asosida tushuntirildi. Frazeologik birliklar tahlil asosida, misollar orqali tushuntirildi.

Kalit so'z: Uslubiyat, nazariya, amaliy yondoshuv, tahlil, mezonlar

KIRISH. Til jamiyatning ruhiyati va madaniyatini ifodalovchi asosiy vositadir. Tilda frazeologik birliklar (iboralar) muhim stilistik rol o'ynaydi. Ayniqsa, iboralar matnning ekspressiv, emotsional va mantiqiy yuklamasini belgilovchi asosiy vositalardan biri bo'lib xizmat qiladi. Har bir iboraning uslubiy jihatdan to'g'ri qo'llanishi esa matnning kommunikativ samaradorligini ta'minlaydi. Ushbu maqolada iboralarni uslublarga ajratish mezonlari nazariy va amaliy yondashuv asosida yoritiladi. Uslubiy tasnif mezonlari, iboralarning muloqotdagi funksiyalari, ularning ekspressivligi, kontekstual xatti-harakatlari, stilistik sinonimiyasi hamda uslubga nisbatan cheklanganlik darajalari frazeologik materiallar asosida chuqur tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM. Iboralar tilda tayyor shaklda ishlatiladigan semantik butunlikka ega frazeologik birliklardir. Ular uslubiy jihatdan turli qatlamlarda faol ishlatiladi: **so'zlashuv, badiiy, publitsistik, ilmiy, rasmiy-ish yuritish** uslublarida. Har bir iboraning nutqdagi o'rni uning **semantik yuklamasi, hissiy ekspressivligi, leksik shakli** va **stilistik moslashuvchanligiga** bog'liq.

2. Uslubiy ajratish mezonlari

Kontekst mezon. Ibora qanday matn (ilmiy, badiiy, rasmiy) ichida ishlatilgan?

Funksional mezon. Ibora nutqda qanday vazifani bajaradi: hissiy ifoda, undash, ta'kid, axborot?

Ekspressivlik mezon. Ibora emotsional, obrazli, dramatik yuklamagami ega?

Leksik-tarkibiy mezon

Iboralarning uslubiy tasnifi: jadval asosida

Ibora	Uslubiy guruh	Kontekst mezon	Funksiyasi
Hafsalasi pir bo'ldi	So'zlashuv/badiiy	Og'zaki nutq, hikoya	Umidsizlikni ifodalash
Og'zi qulog'ida	So'zlashuv	Emotsional kontekst	Quvonch, hayajon ifodasi
Yuragi toshdek	Badiiy	Dramatik sahna	Ruhiy befarqlikni ifodalash

Frazeologik iboralarni uslublarga ajratish masalasi tilshunoslikda dolzarb ilmiy masalalardan biridir. Iboraning semantik, stilistik, leksik va funksional xususiyatlarini hisobga olib uslubiy tasniflash, matnning aniqligi, estetikasi va muloqotdagi ta'sirchanligini oshiradi. Uslubga nisbatan noto'g'ri qo'llanilgan ibora esa stilistik dissonans keltirib chiqaradi va matn sifati pasayishiga olib keladi. Shu boisdan har bir iborani uslubiy joyiga mos qo'llash til madaniyatining yuqori ko'rsatkichidir.

Iboralarning lingvopoetik jihatdan tahlili

	Iboralar	Asardagi kontekst (misol)	Lingvopoetik vazifasi	Badiiy-estetik ta'siri	Stilistik uslub
1	Og'zi qulog'ida	"Anvar aka buni eshitib og'zi qulog'iga yetdi." (Besh bolalali yigitcha)	Quvonchni obrazli ifodalash	Ko'zni ilg'ar darajadagi quvnoqlik tasviri	So'zlashuv/badiiy
2	Tarvuzi qo'ltig'idan tushdi	"Domla birdan kirib keldi, Zokirning tarvuzi qo'ltig'idan tushdi."	Uyat va sarosimani hayratli ifoda	Obrazli kulgi orqali ruhiy holat beriladi	Og'zaki/badiiy
3	Kapalagi uchdi	"O'qituvchi darsda chaqirganda, kapalagi uchdi."	Qo'rquv va xavotirni ifodalash	Sarosima kuchaytiriladi, dramatik holat hosil qilinadi	So'zlashuv
4	Hafsalasi pir bo'ldi	"Do'sti kela olmaydi degach, hafsalasi pir bo'ldi."	Umidsizlik, ichki tushkunlik	Ruhiy pasayishni estetik vosita bilan ifodalaydi	Badiiy

Xudoyberdi To'xtaboyev asarlaridagi iboralar nafaqat so'z boyligini kengaytiradi, balki ularning **lingvopoetik funksiyasi** asar mazmunini chuqurlashtirish, xarakterlar ruhiyatini ochish va o'quvchida emotsional rezonans uyg'otishga xizmat qiladi. Bunday iboralar milliy badiiy tafakkur mahsuli sifatida til va adabiyot o'rtasidagi bog'liqlikni mustahkamlovchi vositalardandir. Frazeologik birliklar tilning emotsional-ekspressiv qatlami bo'lib, ular nutqning uslubiy rangini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Iboralarni uslublar bo'yicha tasniflashda ikki asosiy yondashuv mavjud:

- 1) nazariy mezonlar,
- 2) amaliy (funksional) mezonlar.

Nazariy yondashuv mezonlari

Nazariy yondashuv frazeologik birliklarning ichki tuzilishi, kategoriyaviy xususiyatlari va semantik tabiatiga asoslanadi.

1. Semantik mezon

Iboraning qanday ma'noni ifodalashi, obrazlilik darajasi va ko'chma ma'noning barqarorligi asos bo'ladi.

- Obrazli frazeologizmlar → badiiy uslubga yaqin.
- Neytral, emotsiyasiz birliklar → rasmiy yoki ilmiy uslubga yaqin.

Misol:

- ko'ngli tog'dek ko'tarilmoq — ekspressiv, obrazli.
- qat'iy qaror qabul qilmoq — neytral, rasmiy-ish yuritish doirasida ishlatiladi.

2. Struktural-grammatik mezon

Frazeologizmlarning grammatik qurilishi ularning qaysi nutq uslubiga mos tushishini ko'rsatadi.

- Gapga teng birliklar → badiiy va publitsistik uslubda faol.
- So'z birikmasi shaklidagilar → ilmiy va rasmiy uslublarda ham ishlatilishi mumkin.

3. Ekspressiv-emotsional mezon

Iboraning hissiy bo'yoqi va ifodaviy kuchi asos bo'ladi.

- Yuqori ekspressiv birliklar — badiiy uslubga xos.
- Ekspressiyasiz birliklar — ilmiy va rasmiy uslubga mos.

Amaliy yondashuv mezonlari (funksional-stilistik mezonlar)

Bu yondashuv iboralarning **real nutqda**, ya'ni funksional uslublarda qanday ishlatilishiga qaraydi.

1. Uslubiy mansublik mezon

Frazeologizmlar quyidagi asosiy uslublar bo'yicha tasniflanadi:

a) Badiiy uslub iboralari

Obrazli, emotsional, poetik ma'no yuklaydi.

Misollar:

yuragi orqasiga tortmoq,
ko'zi qorachiqaridek asramoq,
tog'dek dard.

b) Og'zaki so'zlashuv uslubi iboralari

Kundalik nutqqa xos, erkinroq va xalqona birliklar.

Misollar:

- ko'ngli bo'sh,
- gapga ustasi farang,
- pishirib qo'ymoq (majoziy).

c) Publitsistik uslub iboralari

Baholash, ta'sir o'tkazish, ijtimoiy-siyosiy ma'nolarni kuchaytirish maqsadida qo'llanadi.

Misollar:

- jamiyat ko'zgusi,
- xalq ishonchini qozonmoq,
- yangi bosqich eshigi ochildi.

d) Rasmiy-ish uslubi iboralari

Ekspressiyasiz, qat'iy, me'yoriy iboralar; rasmiy hujjatlar tiliga mos.

Misollar:

- qonunga muvofiq ravishda,
- belgilangan tartibda,
- hisobot taqdim etildi.

e) Ilmiy uslub iboralari

Abstrakt, aniq va terminologik mazmun tashuvchi iboralar.

Misollar:

- ilmiy asosda yondashmoq,
- tadqiqot natijalari ko'rsatdiki,
- nazariy jihatdan isbotlandi.

Frazeologik birliklar stilistik tahlilining asosiy bosqichlari

Quyida har bir ibora qanday uslubga mansub ekanini aniqlashda qo'llaniladigan umumiy tahlil modeli beriladi.

1. Ma'no tahlili

- Iboraning ko'chma, obrazli, konstanta ma'nosi aniqlanadi.

2. Uslubiy bo'yoq tahlili

Emotsional-ekspressivlik

darajasi baholanadi:

- kuchli/hissiy → badiiy, og'zaki;
- neytral → ilmiy, rasmiy.

3. Funktsional kontekst tahlili

- Iboraning qaysi nutq vaziyatida ko'proq qo'llanilishi aniqlanadi.

4. Struktural tahlil

- Birlikning grammatik qismi: frazeologik bog'lanma, qo'shma birlik, vergil tabiati.

5. Stilistik funktsiya

- Iboraning matndagi vazifasi: tasvirlash, ta'sirlash, izohlash, aniqlashtirish va hok.

Lingvopoetik jihatlar izohi:

1. Obrazlilik:

Iboralar real harakat emas, balki **metafora**, **kinoya**, **metonimiya** vositasida ruhiy holatni berishda qo'llaniladi.

2. Stilistik funktsiya:

Badiiy matnda iboralar harakterlarning **psixologik portretini ochishda**, voqealarning **emotsional fonini yaratishda**, kulgi yoki dramatik kuchni oshirishda xizmat qiladi.

3. Poetik ifoda:

Ko'pchilik iboralar **milliy mentalitet** va xalqona obrazlar bilan bog'liq bo'lib, o'quvchida kuchli estetik taassurot uyg'otadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Boqoshoeva, G. O'zbek tilining uslubiy qatlamlari. Toshkent: Fan nashriyoti. 2020
2. Nazarov, S. Frazzeologiyaning pragmatik asoslari. Samarqand: Ilm ziyo. 2018.
3. Kadirova, G. Kognitiv lingvistika va milliy obrazlar. Termiz: Surxon press. 2021
4. Husanova, N. Stilistika va matn tahlili. Toshkent: O'zRFA. 2019
5. Xudoyberdi To'xtaboyev. Besh bolalali yigitcha. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot. 2020

